

BOFÆLLESSKABER UNDER LUP

Margrethe Kähler

Med udgangspunkt i et publiceret forskningsprojekt »Ældre i bofællesskaber« der blev gennemført af Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Statens Byggeforsknings Institut og Gerontologisk Institut i 2000, diskuterer artiklen måder at fortolke motiver og erfaringer hos ældre som vælger at bo i bofællesskab. Der gives også et bud på kommende ældre menneskers forventninger til bolig og aktivitetsfællesskaber med andre ældre og yngre.

Margrethe Kähler er cand. jur., konsulent i Ældre Sagen og har gennem de sidste 10 år samlet og i flere bøger beskrevet erfaringer om bofællesskaber i Danmark og Europa, dels som konsulent for Socialministeriet, dels i Ældre Sagen. I de seneste år har hun også været inspirator for grupper, der har konkrete planer om at flytte i bofællesskab.

Gerontologi og samfund 2002; 18: 1, 12-14

ÆLDRE I BOFÆLLESSKAB

AKF, SBI og Gerontologisk Institut har i 2000 redegjort for, hvordan ældre, der bor i bofællesskab, har det sammenlignet med ældre i andre boformer. Undersøgelsen bygger på en spørgeskemaundersøgelse i efteråret 1998 rettet til personer på 60 år og derover i både aldersblandede bofællesskaber og bofællesskaber kun for ældre, hvor den nedre aldersgrænse typisk er 55 år. Desuden blev de 60+-årige medlemmer af fem bofællesskaber af begge slags besøgt og interviewet.

Undersøgelsen er offentliggjort i en forskningsrapport »Ældre i bofællesskab« og i pjecen »Fælles men også alene«. Begge publikationer satte gang i debatten om bofællesskaber, og bølgerne gik højt især på grund af pressemeddelelsens overskrift om, at »ældre flytter sammen – men ikke altid for fællesskabets skyld«. Samt pga. oplysningen om, at der er lige så mange nedtrykte, nervøse og ensomme ældre i bofællesskaberne som andre steder i samfundet. Pressemeddelelsen henviste til, at »dette måske kunne skyldes, at en stor del af de ældre, der flytter i bofællesskab, igennem årene har haft særlige problemer. De kan derfor have nogle behov for

samvær og tryghed, som de – uden held – har forsøgt at få imødekommet i et bofællesskab«.

PERSONRELATERET TOLKNING

Årsagen tolkes som de enkelte beboeres særlige *psyke og livshistorie* og skønnes at omfatte en stor del af de ældre, som flytter i bofællesskab.

Det gav pote pressemæssigt, og i et stykke tid fortalte mange ældre mig, at nu ville de ikke længere flytte i bofællesskab, for »det er jo mest for de der nedtrykte, nervøse og ensomme typer, der ikke kan finde nogen andre at være sammen med«.

Men tiden læger alle sår, og hele postyret er næsten glemt. Selv synes jeg ikke, at forskerne rammer plet med den personrelaterede tolkning ovenfor. Men deres budskaber er uhyre interessante og giver brændstof til en god gang eftertanke. Er bofællesskaberne bæredygtige i et helt almindeligt hverdagsliv med venskab og fjendskab, sygdom, svækkelse og død? Hvad er godt, og hvad er skidt, når det gælder bofællesskaber? Hvad kan gøres bedre?

ET BOFÆLLESSKAB

- Et bofællesskab er præcis så fælles, som beboerne gør det til. Men rammerne om et bofællesskab er som regel de samme: et antal selvstændige, mindre boliger med eget køkken og bad, et eller flere fællesrum og fælles udearealer.
- Det er karakteristisk, at beboerne selv vælger i hvilken udstrækning de vil bruge fællesarealerne og deltage i de fælles aktiviteter som fx spisning.
- Beboerne kan være andelshavere, lejere eller ejere.

Bofællesskaber planlægges ofte i et samarbejde med de kommende beboere, og de etableres især som rækkehuse. En mindre del af ældrebofællesskaberne etableres efterhånden også i etageejendomme.

RIVENDE UDVIKLING

Det første bofællesskab for ældre i Danmark – Midgården i Mjølnerparken i København – er fra 1987. I 1998 var der omkring 50 bofællesskaber for ældre, som var vokset frem især i anden halvdel af 1990'erne. Et forsigtigt skøn siger, at der i dag er tæt ved 100 bofællesskaber med omkring 2000 beboere.

Hertil kommer 136 *aldersblandede* bofællesskaber, fra slutningen af 1970'erne og

op gennem 1980'erne. Af de ca. 5000, som bor i et aldersblandet bofællesskab med børn, unge og ældre, er der ca. 300 på 60 år eller mere. De fleste har boet der i mange år.

ÆLDREBOFÆLLESSKABER

Ældrebofællesskaberne består typisk af 15-20 boliger i et plan samt et fælleshus. Boligerne er næsten altid ældreegnede med brede døre og niveaufri adgang. I Vejle ligger dog Grønbo Parken og Grønbo Toften, på 45 og 87 boliger. I Sydslesvig er der et endnu større i Tarp – SeniorResidens, Dansk Senior Center – med 104 boliger.

I ældrebofællesskaberne skal man være selvhjulpne ved indflytning. Flere har en nedre aldersgrænse på 55 år. De fleste steder vil man gerne have flere yngre ind for at »holde bestanden ung«, som en herlig kyniker formulerede det, samt have flere mænd.

MINIBOFÆLLESSKABER

Sammenlignet med ældres andre boformer – sommerhuse på helårsbasis fx – er bofællesskaberne få i antal. Men de rummer energier og visioner, der peger fremad. Når 68-generationen i løbet af de næste ti år går på pension, kommer der endnu flere. De vil

Andedammen i Birkerød er et aldersblandet bofællesskab.

Fotograf: Lars Wittrock

Margrethe Kähler, konsulent, cand.jur.

Ældre Sagen

Nyropsgade 45

1602 København V

margrethe.kahler@aeldresagen.dk

Frederikshøj haveby
i København.

etablere sig i villaer og parcelhuse og store lejligheder. Disse *minibofællesskaber* vil i højere grad blive egentlige kollektiver med fælles køkken og badeværelse.

FREMTIDENS ÆLDRE

I 1987 gennemførte Ældre Sagen og Ældre Fonden 1.200 interview med personer i aldersgrupperne 40-44, 50-54, 60-64 og 70-74 år kaldet *Fremtidsstudiet*.

I 1997 blev de samme personer – nu 10 år ældre – samt en ny gruppe på 40-44 år interviewet, bl.a. om deres syn på bofællesskaber. I 1997 ville 26 procent af de 40-44-årige, 19 procent af de 50-54-årige, 17 procent af de 60-64-årige og 14 procent af de 70-74-årige flytte i bofællesskab – og helst *flere generationer sammen*.

10 år før var tallene helt anderledes: ingen 70-årige, kun 2 procent af de 60+-årige, 4 procent af de 50+-årige og 5 procent af de 40+-årige kunne tænke sig at flytte i bofællesskab. Så der er sket et mentalt skred hos de interviewede.

IKKE ALENE

De ældre ved, at de har 20 – måske 30 – gode år tilbage, hvis de er heldige. Derfor vil mange have greb om det, der virkelig betyder noget, som har herlighedsværdi eller bare er tindrende praktisk og trygt. De vil ikke leve bag en lukket dør i stille desperation over al det liv og lyst, de har, men ofte resigneret må beholde for sig selv.

Der er mange, der ikke trives alene. De synes, at situationen er svær at se i øjnene. En oplagt grund er rolleskiftet fra et aktivt arbejdsliv til en ny tilværelse, hvor hver dag ikke indeholder opgaver og krav fra omgivelserne. Pludselig skal man til at tage ansvar for sit liv på en ny måde: Lære at skippe angsten for at blive afvist af andre, når man tager kontakt. Vænne sig til at være mere alene og adskilt fra andre. Oplevelsen af at være alene på det eksistentielle plan tager ofte til, når man nærmer sig alderdommen.

Og her ligger efter min mening en *væsentlig del af forklaringen* på, at ældre i bofællesskaberne indimellem er ligeså nedtrykte, nervøse og ensomme som ældre andre steder i samfundet. De tab, man har som ældre og den eksistentielle ensomhed, som også bliver mere tydelig, kan ingen komme væk fra, ligegyldigt hvor mange aktiviteter og kontakter man har.

Fotograf: Lars Wittrock

TRYGHED IKKE TABU

Undersøgelsen (fra AKF, SBI og GI) viser, at *tryghed* er den vigtigste grund for ældre til at flytte i bofællesskab. Trygheden ved at bo i en velindrettet, ældreegnet bolig, som er overkommelig at passe og tit med en lille stump jord at rode i, frem for den store have mange kommer fra. Der er tryghed ved at vide, at kriminelle elementer ikke kan snige sig ind på livet af én, fordi hele bomiljøet er overskueligt. Og det skaber tryghed at vide, at man ikke kommer til at ligge syg eller død i dagevis, uden at nogen opdager det og gør noget ved det.

Tryghed er imod tidsånden, som kræver forandring og dynamik, omstillingsparathed og fleksibilitet både i arbejdsliv og privatliv. De ældre har levet med, at usikkerheden er en del af tilværelsen i det moderne samfund. Nogle lægger en ny strategi for deres liv, som bygger på lige præcis det modsatte, nemlig tryghed.

De vil ikke være til bekymring for deres børn, selv når alderen begynder at bide, og

de vil slippe ud af ensomhedens forbandelse, men samtidig bevare deres selvrespekt og deres integritet. De vil have fællesskab, men bevare autonomien, diskretionen og det private territorium omkring den enkelte. De vil være *sammen og dog sig selv*.

LIVSFORMER

Undersøgelsen viser, at bofællerne er meget forskellige i de aldersblandede bofællesskaber og ældrebofællesskaberne. Lidt yngre i de aldersblandede og med et bedre helbred. Og de er bedre uddannede hele livet igennem, ligesom flere endnu er på arbejdsmarkedet.

De ældre bofællers drømme om det gode liv går formentlig ikke i samme retning i de to slags bofællesskaber, fordi de kulturelt set er så forskellige. Husmorlivsformen, lønarbejder- og den selvstændige livsform er fx i langt højere grad repræsenteret i *ældrebofællesskaberne*, mens karrierelivsformen slår stærkt igennem i de *aldersblandede* bofællesskaber.

Når de ældre skal sige, om de har det godt, gætter jeg på, at det især handler

om, hvorvidt de får opfyldt nogle *værdiprægede krav* til tilværelsen. De fleste forsøger at indrette deres liv i overensstemmelse med det, som anses for at være »det gode liv« inden for den samfundsgruppe eller livsform, de tilhører. Det gode liv rummer forskellige perspektiver på tilværelsen. Holdninger til familie, arbejde, samfund, politik, hvor og hvordan man bor, det tøj man går i, ens måde at tale på, den mad man spiser, om man er mere til øl end vin, til bingo end til opera osv. er tæt forbundne med ens livsform.

SOCIAL BÆREDYGTIGHED

Det klart positive ved bofællesskaberne er, at de ældre her får flere gode naboer og flere, de kan tale med om personlige problemer. Så jeg mener, at mange bofællesskaber faktisk er bæredygtige i et helt almindeligt hverdagsliv med venskab og fjendskab, sygdom, svækkelse og død. Især, hvis beboerne har sagt ja til at have en eller anden form for fællesskab i det daglige og har accepteret og valgt hinanden.

AKTIVITETER I FÆLLESSKAB

I de *aldersblandede* bofællesskaber deltager de ældre i mange flere aktiviteter både i og uden for bofællesskabet. Jeg tror, det fremmer deres *social integration*, at de spiser sammen hyppigt og har flere opgaver, som de andre bofæller forventer, at de løser. De lander ikke så let i et uforpligtende tomrum, som man kan komme til i *ældrebofællesskaberne*. De får stimulation, anerkendelse og struktur på tiden. Helt nødvendige ingredienser for et godt liv.

Der er et indbygget problem i *ældrebofællesskaber*: når pioner-stemningen det første halve år efter indflytningen har lagt sig, skilles vandene ofte, præcis som andre steder i samfundet. Parrerne omgås i det daglige mest andre par, og de enlige er derfor henvist til hinandens selskab. Medmindre de har masser af gå-på-mod og kan klare ikke bare *at møde op*, når der er fælles arrangementer, men også *at dukke op*, når en gruppe mødes uformelt på fællesarealerne ude eller inde.

Det kræver psykisk råstyrke og udadvendthed at bo i bofællesskab. Træning i fællesskab, som også er træning i at sige til og fra over for de andre beboere. Ellers bliver ens grænser – både de fysiske og de psykiske – let overskredet, som det jævnt hen skete i nogle af de gamle 68-kollektiver med fælles økonomi og fælles erotik. Sådan er det ikke i nutidens ældrebo-

fællesskaber, hvor man næsten er gået i den anden grøft med masser af *diskretion og forsigtighed* i omgangen med hinanden.

Der er brug for *en ny balance* mellem det private og det fælles i ældrebofællesskaberne. Der er brug for *hverdagsritualer*, der samler beboerne på tværs af civilstand fx med fælles opgaver og deltagelse i fællesspisning.

Også bofællesskabets *fysiske struktur* har stor betydning. I *Det Kreative Seniorbo* i Odense, som er et af landets ældste bofællesskaber, er fællesrummet som en stor indvendig kerne – et hjerte – midt i byggeriet. De fleste boliger har en dør ind til fællesrummet, hvor beboerne er kreative med syning, stenslibning, rafling, kortspil og en snak over en kop kaffe mm. Her er stort spisebord, køkken og bryggers. Orker man ikke denne offentlige arena, bruger man blot sin bagindgang ud til haven med terrasse foran.

I dette bofællesskab siger man, at det ikke blot er en ny bolig, det er også en ny livsform, man har valgt. Bo-fællesskabet har vist sin styrke bl.a. ved, at en beboer blev alvorligt syg og døde, men de andre støttede både ham og bagefter hans enke. Hun mødte senere en ny mand, som også blev accepteret i bofællesskabet.

FÆLLESSPISNING

Den nævnte undersøgelse viser, at fællesspisning er uhyre befordrende for oplevelse af fællesskab og stimulation. I kølvandet følger andre aktiviteter og venskaber, som opstår helt organisk via møderne ved middagsbordet. Flertallet i ældrebofællesskaber har valgt fællesspisning fra undtagen ved særlige lejligheder, fordi det virker uoverkommeligt og anstrengende.

Men det behøver det ikke at være: nogle aldersblandede bofællesskaber har understøttet deres fælles køkken med professionelt køkkengrej, som ikke kræver mange fysiske kræfter. Fx kæmpegrøder med en tap i hver side, der hviler i et par smalle udskæringer i køkkenbordet, så man let som ingenting kan vippe dem. Spulehænder, der en-to-vupty skyller snavset service osv. Små praktiske ting, der gør det muligt at spise sammen lidt tiere end normen er i ældrebofællesskaberne.

PÅ TVÆRS AF GENERATIONER

Om 4-5 år begynder flere og flere fra de store årgange at trække sig tilbage fra arbejdsmar-

kedet. Vi bliver afløst af små ungdomsårgange. Der er brug for et generationsamarbejde og for at blande generationerne så godt, som det kan lade sig gøre. Vi må prøve at undgå at skabe alt for mange nisseghettoer – i etageejendomme, i parcelhusområder og i bofællesskaber, fordi vi bliver så mange ældre.

Ældre kan fx være med til at give børnene det *fortrolighedsrum*, som forældrene ikke altid har tid til, og som børnene har brug for. Og de kan selv få ny inspiration fra børn og unge, som ser forfriskende anderledes på mange ting.

Jeg tror, at aldersblandede bofællesskaber er en vældig god idé. Men etableret sådan, at ældre ikke føler sig trængt af de yngre beboere – især børnefamilierne – der kan sætte sig både på de fysiske fællesterritorier og de formelle og uformelle beslutningsprocesser i et bofællesskab. En god blanding er måske lidt flere ældre bofæller end yngre voksne.

Helt generelt er der brug for, at der bygges flere fremtidssikrede boliger til gavn for alle generationer – *alle tiders boliger*. Det kan modvirke, at ældre snyder på vægten og flytter ind i et ældrebofællesskab først og fremmest for at få en ældreegnet bolig, men uden at være særligt interesseret i fællesskabet. ■

LITTERATUR

Andersen E M. Fælles men også alene. AKF og SBI 2000.

Boll Hansen E, Dahl A, Gottschalk G, Palsig Jensen S. Ældre i bofællesskab. AKF og SBI 2000.

Kähler M. Gamle i Europa – om bofællesskab i Tyskland, Holland, Italien og Portugal. Statens Information 1996.

Kähler M. Hjerte Rum – en bolighåndbog. Ældre Sagen 2000.

Kähler M m.fl. At bo er at leve – en debat- og inspirationsbog om ældres boligforhold. Høst & Søn i samarbejde med Ældre Sagen 1999.

Høegmark L, Kähler M, Zahle K. Sammen og dog sig selv. Statens Information 1992.

Pedersen M. Nybyggere i den tredje alder. Boligtrivsel i Centrum 2000.